

BIBLIOGRAFIA

IZTUETAREN EUSKARA ETA IDAZKERA

Iztuetaren lan nagusiak banan-banan arakatu ondoren, azter dezagun orain honen euskara eta idazkera:

Hasteko, esan behar iritzi nahiko kontrajarriak dauzkagula zaldibiarren euskaraz eta estiloaz. Iztuetaren bizitza aski nahasia, korapilotsua izanik, makina bat puntu ilun eta eztabaidatu azaitzen zaizkigun bezala, bere obrari dagokionez ere bada hamaikatxo iritzi kontrajarri: Batzuk goi-goiko mailan eta eredutzat jartzen duten bitartean, zenbaitek, aldiz, ez dio aparteko baliorik aitortzen, eta bada idazle kaskar, gaiztotzat jotzen duenik ere.

Dena den, gehienek aitortzen dituzte Iztuetaren obran segidako puntuok:

- a) Erabili dituen gaien garrantzia (Dantzena, zinez apartekoa).
- b) Gai horiek euskara hutsean landu izana (Ordurarteko apurra erdaraz egin bait zen).
- c) Iztuetak 'goranzko bilakaera^a izan zuela, hots, 2. liburua lehena baino bobeia d'Èla, bai darabilen euskararen aldetik, bai gaiak azaitzeko era edo estiloari dagokionez.
- d) Aldi berean, zati bikainak eta oso kaskarrak dituela, pasarte ederrak eta joskera arras traketsekoak: Lehenak bere euskal sen jatorrizkoari, herri-hizkuntzaren ezagutza sakonari zor zaizkionak, eta bigarrenak, berriz, Larramendiren Hiztegiaren mirabe izan 'nahi/behara^a horren eta erdal joskera, euskararen galeran, hobestearen ondoriozkoak, neurri handi batean.

Jaso dezagun lehenik gure egunotako hainbat euskaitzaleren zenbait iritzi:

Mitxelenaren arabera, Iztuetak 'erredundantziarako^a joera nabarmena du, ideiak eta esan beharrekoak behin eta berriro, asperkaitz, errepikatzeak. Bestalde, ez zuen Larramendik bere kabuz 'sortu^a zituen neologismoak behar bezalako 'zuhurtziaz^a manejatzen asmatu; asmatzaileak bere sorkariei ezarritako barrutitxoaren mugapetan ibiitzen ez zuen jakin izan. Dena den, bere kabuz eta senez iharduten duenean, Iztuetaren hizkera ezinjatorragoa da, naturala bilakatzen zaigu; atsegina, bizia eta aberatsa, zinez (1).

GPK liburuaz imzkin hau egiten du: Liburu honetan bi parte zeharo desberdin bereizi beharko genituzke: a) Lehen partean badira oso gustora, atsegin handiz ta probetxu ez gutxiagoz irakurtzen diren pasarte zoragarriak; dena den, autore onen hain ohizko eta etengabeko 'goraipamen errepikatze puztuak^a alde batera inga behar, eta b) Azken partea gipuzkoarren gerra-hazainen aipamen luze, aspergama baino ez da (2). Bestalde, euskal literatura klasikoko 10 idazle/obraren zerrendatxoa eskatzen zaionean, Iztuetaren GPK hau hautatzen du Mitxelenak 10 libururik onenen artean sartzeko modukoa, eta 'ez bere balore literarioengatik bakarrik, baita politikoengatik ere^a (3).

Iztuetaren 'Larramendizaletasunaz^a, 'garbizaletasunaz^a:

‘Ez dakit zenbat jende baliatu zen Larramendik sortutakoaz ... (Hiribarren ez; Asteasuko Agirre, neurri zuhurrean, bai). Orduko idazleek, halaz guztiz, kontuz erabili zituzten hitz asmatuak, sortzailearen oinazetan, pozoitsu zitezkeelako, dirudienez, harraldi larriegitan. Ezagunik baztertu bazen usuario horretatik 1850 arte, Iztueta izan zen hori. Honek ... ezinesanezko gosez ekin baitzien arbola erdi debekatuaren fruituei ez ezik, baita hosto eta adaxkei ere ... Bazterrak ongi arakatuz gero, Iztueta ez legoke hain bakarti. Hau izan zen, halaz guztiz, Larramendiren bidea saiatu zuena inork baino lehenago eta areago, mundu honetako gauzak (dantza zein erabateko kondaira) tratatzeko. Gure egunotaraino begira egon gabe, horrexek erakusten digu Larramendi izan zela, lehengo eta behin, "aldiritan-en" hizkuntza hiritartu nahi izan zuen euskaitzalea ...^a.

(Baserri-munduko euskara hizkuntza ‘moderno^a, ‘tekniko^a, bihurtu nahi izan zuena, alegia. Iztuetak ere asmo horixe izan bidē zuen, neurri batean bederen).

‘Iztuetak ondorengo gutxi utzi zuela pentsatzen duena ez dabil guztiz zuzen, 1876tik aurrera ... idazle laikoak ugaritu ahala ...^a (4). ;

Iztuetaren (eta gure klasikoen) euskara aberatsaz eta estilo jatorraz, berriz:

‘Egia da gure euskal idazleek ezagutu zituztela aski beste euskaikietako autoreak ... Ubillos ... Iztuetak ere, hangoak eta hemengoak ezagutu zituen eta hango eta hemengoen esaerak eta hitzak jaso. Halere, bakoitza bere aldetik dabil, eta horrexek egin du kalte izugama^a.

Eta gai beronetaz beste leku batean:

‘Gure idazle klasikoak ez ziren beren euskaikitxora mugatzen: Ubillos ... Larramendi ... Lardizabal Te Asteasukoa ... eta, besteak beste, ez zaigu ahaztu behar bizkaierako idazleak ere hain ederki ikasi zituen Iztueta. Honek zera frogatzen digu: giputz horiek, aldi joanetako beste edozein euskaldunen antzera, ez zirela batere "inperialistak" izan, eta landuagoetatik ikasteko ez zutela kupidarik^a.

Are gehiago oraindik:

‘1936 baino lehen, dena genekiela ustē genuen, gero eta hobeto genbiitzala, zaharrek (c eta ch) ez zuten sekula atarramentu onik atera. Ez ote zuen ezagun batek esan, Iztuetaren Condaira (bata nahiz bestea) erakusaldi batean ikusi zuenean: "Hobe, guzti hauek erreko balira!". Oker geunden, noski. Zaharrek, zaharretan onenek, guk baino hobeki idazten zuten euskaraz, lehen eta oinarritzko hizkuntza zutelako guk ez bezalako moduan; hitz egin, noski, guk baino ederkiago egiten zuen edozein nekazarik, edozein bertsolarik, euskaraz funtsaren funtsean ederkiago zekielako^a (5).

Jaso dezagun ondoren Villasanteren iritzia ere: Iztuetaren ‘Larramendizaletasunaz^a: Iztueta dugu, morroi txintxo-txintxo gisa, Larramendiren neologismoetara gehien jotzen duen idazle klasikoa; baina joera honek ez dio, Hiztegi Hirukoitza alde batera laga eta bere kabuz ekiten dionean, naturaltasun eta etorri handiz idaztea eragozten.

GDKko euskaraz: Iztueta oso sarri Larramendiren Hiztegian trabatua, katibatua sentil ohi da; baina bere kontura idazten duenean, beste gauza bat da; nahiz eta, orduan ere, Larramendik asmatutako hitz berriak, tarteka, sartu beharraren 'obligazioa' edo sentitu. GPK liburuaz, osterat: Liburu honek, hizkuntz testu bezala, besteak baino gehiago balio du, dudarik gabe; ez dago hau bezain lotua Larramendiren Hiztegian (6).

Sarasolak ere egiten digu bere iruzkina: Iztuetak ez du beti berdin idazten. Bere hizkera arras desberdina da:

a) Orohar, erabat jatorra, herrikoia, peto-petoa, baina

b) Itzulpenetarako eta Larramendiren Hiztegiak baliatzen denean, erabat aldrebesa, traketsa.

Eta beste leku batean:

'Hegoaldean bederen, 1750-1900 bitartean kultur maila gutxienekoa gainditu duten euskal idazlan gehienek atzean Larramendiren eragina nabari daiteke. Ez zegoen euskararen alorrean beste hautabiderik. Gaiak, kultur edukiak, eta irakurlegoak baldintzatzen zuten har'En erabilera'.

(Iztuetaren bi liburuak, Dantzena batez ere, liburu teknikoak dir' eta, horregatik, hizkera landuagoan, 'goi-mailakoan' burutu behar) (7).

Hara Irigarayrena ere: GDK hitz arraroz josia dago; gaiak baino ez du erakartzen. GPKn, berriz, gerrez eta itzuiketan ari denean baino euskara naturalagoa, txukunagoa darabil Iztuetak Probintziaren geografia eta ohituren berri luze-zabal eskaintzen digunean (8).

Imazentzat Iztuetak euskara onean eta estilo arr' eta askean idatzi zuen (9). Eta gure egunotako euskaitzaleen iritziekin amaitzeko, jaso dezagun laburbildurik E. Zabalarena ere; Iztuetak oso idazkera desberdina du: Bere gisara ari denean, prosa nahiko naturala, jatorra, gozoa eta zalua darabil; baina, autore eta dokumentu batzuren itzulpen edo moldaketa egitean, trakets eta ulerkaitez, galdurik eta loturik ageri zaigu, bere joskera baldartu egiten du, eta Larramendik asmatutako hitzetan arras trabatua azaitzen da (10).

Jaso ditugu gure garaiotako zenbait idazleren iritzia. Eta ikusi dugu denak iritzi beretsukoak direla Iztuetaren euskaraz eta idazkeraz: Denek Iztuetaren alde on eta txar berberak azpimarratzen dituzte.

Goazen orain zaharragoetara, Iztuetaren beraren garaikideetatik hasita:

Iztuetari zuzendutako korrespondentzia eta bere liburuen atariko Aprobazioetan ikus daitekeenez, honek bere garaiko hainbat eta hainbat euskaitzaleren (gizarte-maila ezberdinetakoen, eta Euskalerritik kanpoko askoren) berebiziko goraipamenak, laudorioak jaso zituen. Guzti hau, dena den, bere mugetan ulertu behar da: Goratzarre gehienok ez bait diote euskararen aberastasun eta jatorritasunari begiratzen; Iztuetak erabili dituen gaiak txit interesgamak direla, eta are gehiago, ordurarte ez bezala,

euskaraz landu dituelako, aitortzen da, batez ere, gutunotan; formari ez zaio kasu handiegirik egiten (11).

Fr. Bartolomerena azaldu dugu lehentxoago. Dena den, Bartolomek Iztuetari nonen euskara eta idazkeragatik baino areago (honengatik ere zertxobait esaten dio baina: erdal hitzak -- 'historia, versoquin ...^a-- darabiitzala eta) dantzen aldeko agertzeagatik erasotzen dio, euskal idazle-nortasun eta balio guztia ukatuz(ez 'jakintsu^a, ez 'errespetagarri^a). Beste askok ere ez zuten Iztuetaren lanaaskorik estimatuko; baina, batez ere, moral-arrazoiengatik.

Aipa dezagun Juan Mateo Zabala frantziskotarraren liburu bat: 'Noticia de las obras bascongadas que han salido a luz despuÈs de las que cuenta el P. Larramendi^a. Donostian, 1856an argitaratua, egilea hil eta 16 urtera. Larramendik bere Hiztegiaren Atarikoan 23 libururen katalogotxoak dakar, ia denak lapurtarrenak; baina batzu ez ditu jasotzen, ez bide zituen ezagutu eta. Zabalak, bere liburuan, Larramendiren 10 horiei 52 gehitzen dizkie, 23 gipuzkoarrenak eta hauen artean Iztuetaren 'Guipuzcoaco Dantza Gogoangarrien Condaira ...^a ere Jasotzen da; (bestea artean azaitzeko zegoen). Baina Zabalak, dirudienez, ez du iritzi onik liburu horretaz. Izan ere, bere ustez onak diren liburuez atniruzkin baliotsuak egiten ditu eta beretzat txarrak direnez, aldiz, ez du tutik ere esaten eta, jakina, Iztuetarena bigarren muitzo honetan aurkitzen da, Zabalarentzat baliorik ez duten liburuaren artean, alegia.

Zabala (1777-1840) Bilbonjaio zen eta Zarauzko komentuan hil. AÒibarroren garai beretsuan herriz herri Misio Santuetan sermoilari ibili zen. Bere liburu guztiak egilea hil eta geroago argitaratu ziren. Inportanteena, 'El Verbo Regular Vascongado del dialecto vizcaìno^a (Donostia, 1848), argitaratu ahal izateko onespena, Probintziako Diputazioak hala eskaturik, Iztuetak eta Iturriagak eman zuten. Euskal aditzari buruzko ikerketa zehatz honetaz txostena egiteko erakunde publikoek Iztueta hautatzeak 'zerbait^a adierazten duela ustÈ dugu: Gramatika-gai teknikoetan ere Iztueta aditutzat jotzen zutela bere garaiko euskaitzaleek, besterik-beste (12).

Bestalde, gorago ere azaldu dugu, Iztuetak Gipuzkoako Batzarre Nagusiek smandako biziarteko pentsioa jaso zuen 1840tik aurrera, egiten zuen lan guztia Probintziaren jabetzara pasatzearen truk. Honela, GPK erakunde publikoen enkarguzko lan bat izan zela esan dezakegu. Erakundeok bazuten konfidantzarik gure zaldibiarrengan! (13).

Bonaparte eta Uriarte, aldiz, ez dir- ustÈ horretakoak. Luis Luziano Bonaparte printzea, hizkuntzalari eta euskaitzale ospetsua, euskaikien ikerketa-lanetan aritu zen, garai hartako euskal idazle ezagunenei Idazteuneko zati hautatu batzuren euskaikiz euskaikiko bertsio ezberdinak enkargatuz eta parekatuz. Kolaboratzaileen artean leialenetarikoa JosÈ Antonio Uriarte (1812-1869), Arrigorriaganjaio eta Markinan bizi izan zena dugu (14). Bibliaren gipuzkerazko bertsioa Uriarteri enkargatu zionean, euskalki honetako eredu bila ibili ziren: Lardizabal eta Asteasuko Agirrejo ziren egokientzat; Iztueta, berriz, baztertua izan zen. Dena den, Gipuzkoan ez bidÈ zuten lan horretarako itxurazko inor aurkitu eta Uriartek berak ekin behar izan zion gipuzkerazko itzulpenari, aparteko emaitzik lortzeke baina (bizkaitarra izaki Uriarte eta gipuzkera exin behar bezain sakonki menderatu) (15).

1856tik aurrera karta-trukaketa zabala izan zuten Bonaparte eta Uriartek, beren helburuko lanerako gipuzkoar eredugan-iren bila. Eskutitzotan sarritan aipatzen da

Iztuetaren izena, 1857ko Uztailaren 2 eta Abuztuaren lekoan, adibidez. Baina aipagarriena Uriartek, printzearen aurrekoari erantzunez, 1857-8-17an egindakoa dugu:

‘DespuÈs de Lardiz·bal prefiero a Aguirre ... Convengo tambiÈn con S.A. en que el bascuence de Iztueta es afectado y malo, y que, como dice muy bien S.A., debemos precavernos de Èl como de "lupuac" (Iztuetarengandik lupuengandik bezala gorde behar genukeela idazten dio printzeak laguntzaileari). Pero creo que no todos los tÈrminos sean malos: creo pues, que no debe dejarse el tÈrmino "done, una, erria, dirade, eguiatzqui, gabetanik, andican" y otros. Bajo estas observaciones hago uso de todos los autores bascongados, dando la preferencia a Lardiz·bal y luego a Aguirre; pero tomando de cada uno lo que creo mejor para hacer la traducciÙn literal, ligada, bÌblica de dialecto guipuzcoano de Beterri; pero, en cuanto se pueda, diferente del vizcaÌno y labortano, a fin de que se conozca la diferencia de los dialectos ...^a (16).

Bonaparteren helburuetarako Iztuetaren idazkera, noski, ezin izan aproposena: Bate,k, Beterri aldeko gipuzkera iruditzen zitzaion euskalki honen eredu eta, bestetik, Iztuetaren lanetan, hitz asr naberrri askoz aparte, euskalki ezberdinetako lexikoa eta gramatika-fÙrmak ikusten zituen etengabe. Iztueta ez zen inolaz ere gipuzkeraren (ez Goierrikoaren, ez Beterrikoaren) eredu.

Jaso dezagun, halaber, Irigarayk Bonaparteren paperen artean aurkitutako Luis ,soz del RÌo, naiar kuakeroak Gr·berg konteari egindako karta bateko iruzkin bat edo beste ere: JosÈ Bizente Etxegarairen euskaikia, adituen arabera, Iztuetarena baino garbiagoa da, harÈn poesiak honenak baino txukunagoak. Gipuzkoarren ustez, Iztuetak ez ornen du hizkuntza garbia erabiltzen, Iparraldeko, bizkaierako eta beste euskaikietako hitz asko sartzen ornen ditu, ez ornen du Irun inguruko euskara garbia soil-soilik erabiltzen. Hitz oso zailak, arraroak ornendarabiltza:

‘Buca, ayenatu, izucariaz, ingui, maco, griÒa ... Zer esan nahi ote dute? Nik ez dakit!^a

-dio Usozek erdaraz. Usozek ez zekien euskaraz eta, gainera, Iztuetari buruzko informazioazehar-bidez jasozuen. Bere iruzkinak, beraz, Òola Iztuetaren bizitzaz, hala honen obrari buruzkoak, oso balio eskasekotzat jo behar (17).

Gorosabelek dioenez, Iztuetaren bertsoak oso estirnarriak dir·, hizkuntzaren garbitasun, erraztasun eta adierazkortasunagatik (18).

Manterolak ere goraipamen handiak egiten dizkio Iztuetari (19).

Aranaren ustez, Iztuetak euskara garbi, jator eta txukuna darabil, beste euskaikietako hitzez nahasia, Mendiburuk bezala. GPKko estiloa puztuegia da, ‘gongorista^a samarra (20).

C. Echegarayrentzat, Iztuetaren hitz-neurtuek, ‘Conchesiri^a kenduta, ez dute poesi mailarik, nahiko balio eskasekoak eta ‘arruntegiak^a dir·. GPK, aldiz, akats historiko nabarnenez ahazturik, hizkuntz testu bikain-bikaina dugu; euskarazko literatur lanak egin nahi dituen edonorentzat hizkera eta idazkera jatorraren eredutzat har ditzakegu hainbat eta hainbat pasarte. Iztuetaren prosa, bera hain kultura apalekoa izanik ere, txit joÒa, oparoa, lexikoari dagokionez beste inor baino aberatsagoa dugu; euskara aisa baino aisago rnderatzen zuen. Baina, beste leku batean, kritika hau ere egiten dio:

Batzutan erdal joskeraren menpeko agertzen da, batez ere eriatiboko esaldietan, esanahia ilunduz eta euskal joskeraren legeak nabarnen-nabarmen hautsiz (21).

Azkueren ustez, GPK liburuak balio historiko baino literario handiagoa du. Bihotz garbiko gizaseme gutxi-ikasi baina agurgarri honen lan bikainari asko zor diote euskarak, arkeologiak eta musikak (22).

Eta bukatzeko, Orixeren iritzia:

‘Iztueta’k etzuan igesegin gauzak nola edo ala esatetik, euskal itzik etzuanean, gaur zenbaitek egin oi degun bezela. Naiz neologismoz, naiz erdal-itzez, ixiltzea baino saiatzea obe da, euskera landu dedin. Joannes Etcheberri’k Laphurdi’n eta Iztueta’k Gipuzkoa’n ez dute berdiñik izan beren egunetarañ, gure izkuntza jakingaietara zabaitzen. Iztueta’reñ Gipuzkoa’ko Kondaira gaur ere atseginez ta etekiñez irakurri diteke, noski. Iztueta’reñ euskera, tankeraz beroa, goria, ele-eder elocuenta da; esatez jaikia, ixurbera, gozoa; itzez ugaria ta aukeratua. Itz berriak, eskuarki, Larramendi’reñgandik artuak ditu. Banakaen batzuk bai bereak ere^a (23).

Iztuetaren euskara eta idazkerari buruzko iritzi-biiketa luze honen ondotik, goazen orain berau puntuz puntu arakatzera: (24)

Ortografia:

Bere garaiko idazkiekin alderatuz, Iztuetaren idazkera orduko normala dela ikusten dugu; ortografi arau bateratzailerik ezean, zenbait aldaera, duda-muda eta ‘arazotxo^a’ gora behera:

a) Hitz bera idazteko bi/hiru forma ezberdin: ‘itz/hitz, biotz/viotz, icen/ izen, bortiz/portiz, lenarguiti/leñarguiti, arratsalde/arrasalde, dizquizutet/dizquitzutet ...^a.

b) Maiuskulak: ‘Provincia, Guipuzcoar/Guipuzcoatar, Donostiar, Españatar, ...uscara ...^a.

c) Azentua: ‘garbirñ, argñrñ, osotorñ, portitzquirñ, zucenquirñ, maiterñ/ maitarñ, ciertorñ, gozotorñ, doacaberñ, comunquirñ, olagarñ, baliñ, troparñc, portitñl, daquñ, °Ha ...uscara!, ñ la, ñ, lñ, bñ, zñr ,...;>.

d) Lotura mota ezberdinak:

-- ‘zer nai, nor nai, non nai ... lotsa gabequeria, eche andre, jan toqui, jayot erri/jaioterri ... josi ascatuac ...^a.

-- ‘gogoan garrien, miñbera enean, maita garri ...^a.

-- ‘señalatu-enac, jaquintsu-enac, irme-ena, mirari-ena ... aldapa-etan, milla-etan, nai-era, euscal-erri, zori-oneco ... icust-eraguiten, igues-eguingo,sarerazo, on-eguitea ...^a.

-- ‘otenaiz, oteda, aldu, oida/oi-diranac/oidiegun, baida, ezda/ezta, a.- ditequean, aldateque, ezdezutenac, ezlitezquean ...^a.

-- ´beardan, esandan, aridala, ezagunda, izandedala, biralcequidala, naidu, ecindala ...^a.

e) b/v: ´verso, voz, biotz/viotz, desverdintza, videzcoa, vicicorra, valore, motivo, navaro, inconveniente, AmavirgiÒa, Provincia, Zaldivia ...^a.

f) c/z, tc/tz: ´itzquidatu/iztcuntzan/itzcuntzaren/izcuntzarequico, goz-itztun, itz eztitsu goxo, euscalduna, guciz, deitcen, baizican/baicic, escudatcera, instruccio ...^a.

g) ch: ´chit, chist, chalma, chiquiratzalle, guichi, chilibitua, chichirioa, chunchurra, dicha, chinchur, oechec, chandan, itzcho ...^a.

h) x/sh: ´ixill, goxo ... aisha, mushinduco, isheca, ishecatu, maishiatu, lumisharra, ishurten, guishaishoa, goisho, gaishoari ...^a.

i) gue,gui/g/j: ´paciaguille, leÒarguiti, guerade, igues, guichi ... gendadi, egemplar, egecucio, AmavirgiÒa ...^a.

j) h: ´historia, hipuin, honore, hitz/itz, ... hai!, ha!, oh! ...^a.

k) 11,Ò: ´billatzallea, llilluratu, jostalluagoric ... aiÒ, iÒon, iÒoiz, gaiÒ, gaÒeco, beÒere, soiÒu, ceÒegaz, miÒbera enean ...^a.

l) mb, mp: ´aimbeste, dumba, cembat, damboliÒa ... egemplar, campotarrac, barrumpe, mempean, dempora, memperatua ...^a.

m) qu: ´nitzaquean, uquitcen, banuque, arquitcen, onesquietatic ...^a.

n) ,: ´,anditu ...^a.

Ò) y: ´jayotaco, gueyago, leyal, Bizcaya ...^a.

Lexikoa:

Iztueta, ez lexikoari dagokionez bakarrik, baita hizkuntz formen alor guztietan ere (dekiinabide-atzizkiak, adizkerak ...) euskalki ezberdinetako formen erabiitzaile oparoa dugu: Bizkaierako eta Ekialdeko euskaikietako lexikoa eta hizkuntz formak etengabe azaitzen zaizkigu bere idazkietan, nagusiki gipuzkerakoak direnekin tartekaturik. Honek zera erakusten digu:

a) Bateko eta besteko formak aski ongi ezagutzen dituela (irakurrita, entzunda ...).

b) Nolabait esateko, euskararen batasun bidean ez bada ere (hau urrutitxoegi joatea litzateke, agian), euskararen goi maila, maila ´kultoa^a, ´teknikoa^a edo horrelako zerbaiten bila dabilela antzematen zaio.

c) Eta, gainera, forma ezberdinak elkarren segidan, nahasturik erabiitzen dizkigu, etengabe eta asperkaitz. Badirudi ´nahita^a, ´apropos^a egiten duela, euskara ´ederragoa^a, ´jantziagoa^a, ´kultoagoa^a, ´aberatsagoa^a (´batuagoa^a?) azaldu nahian bezala edo.

Bestalde, Iztuetaren idazki guztiak Larramendiren Hiztegiko neologismoz, 'hitz asmaberri'^az josiak daude: Neologismook etengabe azaitzen dira bere lanetan; batzutan, gainera, Iztuetak berak aldaketatxoren bat ezarrita. (Egia esan, batzutan ez da batere erraza zenbait hitz Larramendirena, Iztuetak berak asmatu edo moldatua ala benetan herri-hizkeratik jasotakoa den antzematea. Bada honetaz makina bat duda-muda adituen artean).

Neologismoon erabilera askoz ere nabarmenagoa da GDK liburuan, eta, batez ere, itzulpenetan hasten denean. (Badira liburu honetan herri-dantza, ohitura eta jolasen defentsan Jovellanosen erdal pasarte luze batzu. Iztuetak bi hizkuntzatan transkribatu dizkigu eta, egia esan, alboan jatorrizko erdarazkoa ez edukitzera, gaitza baino gaitzagoa egingo litzaigukeela euskal itzulpena ulertzea aitortu behar, hain dago lotua Larramendiren Hiztegiari --eta erdal joskerari-- ...!) (25). GPKn, aldiz, asko mumzten ditu 'hitz berriok'^a, eta, h^urrera, testua askoz ere irakurterrezago, arinago --etajatorrago-- bilakatzen da (26).

Dena den, hitzok irakurleari sor liezaioketen zailtasunaz oharturik edo, tarteka-marteka, hitz bemaren segidan hitz zaharragoa, ezagunagoa ere ezartzen du, biak 'edo'^a juntagailu disjuntiboaz loturik. Honen arrazoia Iztuetak berak ematen digu bere GDK liburuaren 'Lenengo Zatia'^aren haseran;

'Obra au izcribatcen asi nintzanean esan izan ciraten Èuscara maite zuten guizon jaquinti ascoc, bear nuela ezarri izcuntza berean gaztelaniaren cutsu gabetanic; baÒa icusiric gure izquera gozoaren itz erazco anitz gaurco egunean ez daudena usuan, oen ondorean ifinten ditut erdararenac. Eguia da izango dezuna iracurtceco demboran arazo pisca bat; baÒa bidez icas ditzaquetzu azturic arquitcen diraden zure echapecoac errazquiro'^a (27).

(Iztuetarentzat, noski, neologismook dir^e euskal hitz zaharrak, jatorrizkoak, eta ez besteak; egun herrian usu dabiitzan horiek erdaratik hartu berriak baino ez dira). Hona adibide batzu:

'Condairea edo historia, itz-neurtu edo versoaquin, iracaste edo instruccioac, oslancai edo instrumento, aldaira edo mudantza, itz-aurrea edo prologoa, beacurtua edo errespetatua, leÒargui edo noble, batzarre edo Ayuntamientoaren, gorde lecu zucen edo archiboan, Un-iquiaco edo Misericordiac, articaste edo estudioric. erodisqui edo mamatu ...^a.

Benetan aipagarria D'Abbadiek 1827-10-20an Iztuetari egiten dion karta:

'... Su estilo guipuscoano me gusta mucho, m 2 m-s legÌtimo bascongado que el de las pocas obras que se han salido a luz en el Labourt, estas tienen en parte cierta mezcla de latÌn y francÈs que disfraz a y profana la antig,edad y fuerza de nuestro incomparable idioma ... quiero ... escribir ... en basquence ... y ... podrÈ ... sustituir a los muchos tÈrminos intrusos que me enfadan en nuestro bascuence francÈs, aquellos legÌtimos m-s adecuados y armoniosos que nuestros hermanos de Guip'zcoa han tenido la dicha de conservar a pesar de tantos siglos de tinieblas e ignorancia ...^a.

D'Abbadie Iztuetak GDK liburuan hain sarri darabiitzen Larramendiren 'hitzez'^a erabat liluraturik, maitemindurik geratzen da, bere euskaikikoak gutxiesteraino eroturik. (Hona hemen 'garbizaleen'^a beste aitzindarietako bat!) (28).

Hara zer dioen Ezeizabarrenak guzti honetaz:

'Hiztegiari dagokionean, Larramendiren "Hiztegi Hirukoitza"ren pisua aitortu beharra dago Iztuetaren (GDK) Kondairan, eta ez "tonu, ejekutatu, musika"esateko "okasta, osekitu, otsankida" bezalako hitz teknikoan bila abiatutakoan bakarrik. Eragina, Iztuetak hitz zahar bailiren aurkezten dituen andoaindarraren zenbait hitzen agertzeak -- luziazaltar edo jeografiko, geibetxia edo silaba,banaita edo partikularra"-- erakusten dueÒa da, eta baita piskaren bat aldatuta erabiitzen dituen DT-ko hitzek ere: "estalpetzalle (DT:estaltzalle) edo gaubilladia (DT:gaubillaria)", adibidez. Bestalde, badira berak asmatutako hitzak ere --ez umore gutxirekin--: "okerdantza edo kontradantza, tximuokasta (erdarazko 'monÛtono' esateko)", gipuzkeraz beste euskaikietako "zaldiÒo, jaramon, jauzi" bezalakoen ondoan ageri direnak^a (29).

Etxaidek berriz:

'Lexikoari dagokionez, Gipuzkoan eskuarki erabiitzen direnez gainera, Iztuetak hiru hitz-mota darabiitza: Bizkaitik eta Nafarroa-Lapurditik jasoak; zaharusainekoak, gaur galduak edo galdu-antzean daudenak, eta hitz berriak. Hauetan batzuk bere asmamenezkoak izan daitezke, baina badirudi Larramendiren uztakoak edo eskolakoak direla. Beraz, Iztuetak euskara aberastu nahi zuenjatortri guztietako hitzez: Euskara batuaeren aitzindari bat izan zen ...^a (30).

Eta Orixek:

'Iztueta'k erabili zuen euskeraren azterketa egiteko ... Iztueta'ren liburuak ondo irakurri izatea beardanezkoa da. Baita Larramendi'ren Iztegia ere ... Iru galdetan txeatu ditekete gai au: ØErri-euskera nolakoa du Iztueta'k? darabiitzen itz berri edo moldatuetan, øzenbaten arioan edo proporzioan ditu berak asmatuak? øzenbaten giÒoan Larramendi'rengandik artuak? ... øZer esan, Iztueta'k erriaren aotik artu zituan itzetaz? øEta zer, itz berri ta bemtuetaz, zeiÒenak badira ere? Azkeneko oni erantzuten errez da, eunetatik larogei ta amar Larramendi'renak dirala esatearekin ...Gipuzkoa'ko dantzak liburuan itz moldatuak ugariagoak dir askoz ere (GPKN BAINO), gaiak dakarren bezela, ta Jovellanos'en zatiak erderatik eus- keratzeak eskatzen duanez ... Ba ditu itz zar ederrak, ordura arteko Gipuzkoa'ko euskal-idazleetan ageri ez diranak. Irakurri izana zan Iztueta euskeraz ere, ta erriko euskera ondo zekiana ...^a (31).

Hona segidan, Iztuetaren lexikoaren ezaugarn gisa, adibide-muItzotxo batzu:

a) Bizkaierako hitz batzu: 'bague, barri, bacocha, oratu, guichi, garau,premiÒa, berba, andi, bearra (lana), ortoz, doaric, laga, bardindu, chicar, ardau, arecha, mustur, egotci, omidu, achaquia, autortu, Cemendia ...^a.

b) Ekialdeko euskaikietakoak: 'Euscara, erdara, erresuma, bortitz, fite, anitz, oro, aguitz, deus, arras, usu, apezpicu, carnea, landa, ebatsi, igorri, pillotariac, alegueratu, ion, eritasun, cerbitzatcea, izcribu, bezala, oian, xurne,artzam, ezquilla, ele, segurqui, borchatu, mocanes, adreztua, ausardia, chichirioa, cilleguia ...^a.

c) Larramendirenak eta honen eskolakoak: ´aitalenen, leÒarguiti, Dieronde, araude, arguibidea, banaita, Condaira, eguiÒeratu, Ecautua, itz-neurtua, lancaia, icasola, gomendari, euquida, mingrana, gordairutu, gozandea/gozandetsu, eza-dea/ezadetsu, beacurtsu, jostaldiatu, irudicatu, diaquinde, terecha, donedati, gudande, bolin/bolingoza, locabe, osequitu, dierri, bacunde, etorquiarra, bitezarte, oslanca, arguidotarra, caltarquitsua, Cantauria, diabetatu, izarquida, luceazaltar,..^a. (Hitzotako asko eta asko gureganaino heldu dir´ eta egun, betiko geure bagenitu bezalaxe, ohartzeke erabiitzen ditugu, bere horretan ; viz zertxobait aldaturik: ´argibideak, hitz-neurtuak, hitzaurrea. ikas(t)ola ...^a).

d) Herri-kutsu eder-ederrekoak: ´echetar, arguibide, jaioni, etorqui, cupidacor, osacai, ondaquin, gogoangarri, plaza aguericoan, birjaiotu, egurastu, etsai ozpindu, saiaquera, salatzallea, sinitsgaia, buruzaria, mugape, biribillatu, arcai-tzerra, apaizteguia, buruzpidea, bilguma, azaburubildua, orburua, azaloratua, itzen-jaiotza, izaquia, iracaslea, apaizaitagoa, aomena, al-izatea. itsumustu, itzalandicoa, equintza eliztar, bidastia, lurbira ...^a.

e) ´-kida^a eta ´-ro^a atzizkiez osatuak: ´pozquida, naiquida, lagunquida, anaiquida ... maitarÛ, arguirÛ, garbirÛ, gozotorÛ, osotorÛ, jaquintsurÛ, portitzquirÛ, zucenquirÛ, zabalquirÛ. gaindirÛ, narorÛ, locabequirÛ, ciertorÛ, oparÛ, arguiroqui, maitaroagoric, gozarotsuagoric ...^a (Gehiegitxo, Orixeren ustez) (32).

Eta lexikoaren ataltxo honekin amaitzeko: Iztuetak berak GPKren bukaera ´Liburu onetan arkitzendiran cembait itz euscarazco garbiac adierazotzeco arguibidea^a hiztegitxo polita eskaintzen digu (33). Gainera, GPKn bertan barrena hiztegitxo-muitzoak dakartza (landare, barazki, fruitu, zuhaitz, arbola, etxabere, hegazti, nekazari, artzain edota arrantzaleen lanbideetakoak ...) (34). Bestalde, bada Iztuetaen hiztegi bat oraindik argitaratu gabea, Aizkibelek berea burutzeko fskuartean izan zuena. Aizkibelek berak dioenez, eskuizkribu hau Larramendiren Hiztegiaren osagarri gisa moldatua dago eta liburuetatik eta herrian jasotako bizkaierako hitzez osatua da (35).

Deklinabidea:

Dekiinabidearen morfologiari dagokionez, batez ere Goierriko azpieuskalkiko formak erabiltzen ditu, noski; baina baita beste aldetakoak ere:

a) Beterrierako formak askotan: ´baicican/baizican, dirurican, gueroztican, bestegandican ...^a.

b) Bizkaierazkoak ere oso sarri azaitzen dir´, batez ere kasu asozlatiboa egiteko: ´esamesagaz, sencildezcoagaz, andiaga ...^a.

c) ´beragati, oengati ...^a eta antzerakoak ere bai, tarteka-marteka.

d) Erakusle hurbiletan: ´obec/oec, obe, oben ...^a.

Bestalde hitzoina eta atzizkia lotzeko era ezberdinak azaitzen dir´ (nahiko normala, idazkera arauturik ez zegoen artean eta): ´echetican ... aldapa-etan, maitagarri-en, betetaco-en ... miÒbera enean, lendabicico etara ...^a.

Aditza:

Idazle zahar gehienek bezala, Iztuetak ere oso ongi erabiitzen du aditza. Iztuetaren eta aldi hartako beste idazleen liburutatik igarri dezakegu euskal aditzak ez duela aspaldiko urteotan aldakuntza nabarmenik izan, gaurkoen berdin-berdinak bait dira orain 200 urteko aditz-flexioak.

Alde bateko eta besteko formak jasotzen ditu nahasian eta, oso sarri, aditzflexio bera bi/hiru era desberdinetara azaitzen zaigu bere idatzietan; Gipuzkoako Goierri aldeko azpieuskaikikoak direlarik, noski, nagusi: ´naiz, guera/guerade, cerate, dira/dirade, nintzan, zan, ciran/ciraden, det, degu, dezute, cenituen/cenituen/cinituen...^a.

a) Lotura ´-a^a: ´zan, ciran, naizan, luqueala, aridala ...^a.

b) ´-b^a (bizkaieraren antzeratsu): ´daben/dabeen/duten, deban/duen, ceban/zuén, ceben/zuten, neban/nuen, dabelaco, dabenean, debala/dabela/duela, ...^a.

c) Nor eta Nork Pluralegileak ´-te^a: ´guerade, dirade, guiðaden, ciraden, dezute, diozcatzute ...^a.

d) ´-zki^a Nori Pluralegilearen ordeztu: ´diozcate, ciozcaten, zaiozca, citzaiozcan, daguiozcaque/dizaiozcaque/dizaizquioque, diozcala, ciozcalaco ...dizquit ...^a.

e) ´-e^a Nori-ren ordeztu: ´zaiote (zaie), esan deguioten (degien), datorquiotela(datorkiela), dagozquioten(dagozkien) ...^a.

f) ´-da^a Nork eta Nori-ren ordeztu, ´-ra^a: ´daucaralaco, daran- ez derala,citzaيران ...^a.

g) Indikatiboerako formak askotan Subjuntiboerak.: ´diete/diezate, cieten/ciezaten, diezatela, diezatenac, ciezatelaco ...^a. (Beharbada, honelaxe izango zen jatorrizko forma, hots, subjuntiboerakoa, zeren gaurko indikatiboeran ez bait da aditz-erroa ikusten, NNN sisteman).

h) Baldintzera: ´baluque, baluqueteque, albadezaque ... balu, baguendu...^a.

i) Subjuntiboeran, ´ezan^a erroaren ordeztu, ´egin^a (bizkaieraren antzeratsu):´eman etcequion (ez ziezaion), eguin cequiola, eraso daquion, deguiquedaten, deguiozcaque, bota cequiola, beguie ' ' -- ie), onetsi daguioten, eguin aldaguizquioquean, daguiquean ...^a.

j) Aditz trinkoetan oso jator eta aberatsa dugu Iztueta. Ezbairik gabe, gaur herrian galdurik ditugun hainbat eta hainbat aditz-flexiok bere garaian bizi-bizirik zirauen; bestela, Iztuetak ez zituzkeen hain egoki erabiliko, ezin bait da, inolaz ere, aditz-sistema ezagutzeke, aditz berririk asmatu, eta Iztuetak, ziur aski, ez zuen euskal gramatika oso sakon ezagutzen; ´deutson, badarausquio, darausquiotela, dacuscu, derizquion, dagozquioten, diraquiona, darraicari ...^a; ´jario, iritzi, erabili ...^a trinkoak sarri-sarri azaitzen zaizkigu Iztuetaren idazkietan.

k) Ustekera (?): Puntutxo hau azpimarratzekoa da: Badu Ìztuetak tarteka-marteka erabili ohi duen adizkera berezi bat, Indikatiboerari ´-(te)ke-^a erantsita egiten dueÒa, eta ´Ustekera^a edo dei genezakeena. (Gaur egun, ´dirudienez, antza, nonbait, ornen^a eta horrelakoekin moldatzen dena. Oraindik, ´dateke, duke^a eta erabiitzen dir. Iparraldean eta hizkuntza idatzian) Bara zer dioen Mitxelenak honetaz:

´-zatekeen, ziokean- eta honelako adizkera hauen balio berezia Iztuetaren pasarte batzutatik ezagutzen dugu ozta-ozta. "-(te)ke-" hori "omen"-en antzekoa litzateke. Iztuetak berak ere, maizenik, ´ornen^a erabiitzen du; beste forma horiek baino bere garaian ere usuagoa eta arruntagoa zelako, noski; "-(te)ke-" hori, berriz, ordurako ere zahartuxea dirudi^a.

Eta galdera hau egiten du:

´Aurkitzen ote da horrelakorik besterengan? Guk (Mitxelenak) ez dugu besterik ezagutzen^a.

Hona adibide batzu:

´Joan ciatezquean(joan ornen Zu Ì:-./, necatu zatequean(nekatu ornen zen), erori zaquean(erori ornen zen), batu zatequean(batu ornen zen), oratu nai cloquean, guelditu izan zatequean, guertatuko bazatequean, esan zuquean, zaquean, jarri zatequean, il zatequean ...^a (36).

1) Testu neutroan ere ´Hitanoa^a sartzen du, kontaketari egundoko bixitasuna emanez: ´ederra dec auxe! obe ezdec, jo ezac andic eta jo ezac emendic ...^a.

Bestalde, aditz-elementuen loturatan zenbait era ezberdin ageri dir: ´ezdu, esandan, ezbaida, aridala, otenaiz, asquidu, biralcequidala, albadezaque ... icusi eraguiten, igues-eguingo ...^a.

Sintaxia:

Hauxe da Iztuetari gehien kritikatu izan zaion akatsa: Sarritan, oso joskera iraketsa, baldarra, kaskarra erabiitzen du Iztuetak; bere garaiko inor gutxi bezala ´tzen zaio erdal joskerari, bere ustez hÛrrela behar zuelakoan edo. Honela, esaldi txukun eta arras jatorren alboan etengabe azaitzen zaizkigu ez buru eta ez hankako erdal joskerakoak ere:

a) Berezi-bereziki, esaldiak lotzeko, menpeko esaldien ohizko iotura-atzizki arrunten orde, galdekariak etengabe eta batere beharrik gabe erabiitzen ditu: ´ceren/cerren, cergatic/cegratican, ceÒagatic, ceÒagandic, ceÒarequin ... ecic, ecen, ecen + -la, non, nola ...^a subordinazio-lotura txit arruntak dir. Iztuetarentzat: ´Gauza anditzat esaten du, ecic, Gaztelan badirala lurrac ...^a, ´Guisaonetan mintzatcearequin nai-dute-eman aditcera ezic, badaquitela daÒa eta datequean gucia ...^a, ´Chori-buru puztu oec ustÈ izaten-dute ecic, lotsagarritzco moldacaitzqueri ichusi aiec eguiÒarequin ...^a, ´... obra gogoangarri anitzetan;alaco moduan ecic, oraindaÒo beti ucoan ...^a, ´Ifini izan zuten legue zucen bidezcoa, ecen, ...^a, ´Iturri onec ura botatcen du imn-arte batetic purrustadaca, ain iori ecen, erreca pizcor larricho bat eguineraturic ...^a, ´Ezda sortu eta as-

matuco ere euscaldunentzaco oslancai edo instrumento pozcarriagoric, Òola diraden damboliÒa eta chilibitua^a, 'Guipuzcoaco mugapeco lurrac matsarentzaco ain onac dir', nola sagarrarentzat^a, 'Non topatcen dir'n chit zulo asco ta andiac^a, 'Ecin naiquidatu guentzake arguibide zucenagoric eta indar andiagocoric, nola dan, ...^a, 'Cergatic naizan irurogeita emezortci urte bizcarrean dauzcadana ...^a

b) Erlatibo itsusi samarrak, 'ceÒac^a eta erabiliz: '... ceÒac nocitu ceban martirioa^a ...

c) Esaldiko elementuen ordena desegokia, galdegaiaren kokapen traketsa, etab.: 'Eta dago ere sortaldean ...^a, 'Beargai au izanic emacumezcoac eguiten dabena ...^a, 'Iritsi citzaion ontci Placeres berreun toneladacua^a, 'Mendi Izarraitzcoan^a <<Itcegui Luceazaltar Barcelonan moldizquidatuari^a, 'Beartu gabetanica bata bestearen, izango cerate maitetuagoc beretatlc^a

d) 'baizik^a-en orde, 'ezpada^a: '... ez andizqui ta aurrenengoetacoa, ezpada gauza erracen zale ...^a, '... ez orde alferricaco icen gueldo deus baliÛ ez dutenac, ezpada, guztiz goi me diranac ...^a.

Erdal joskerarako joera nabarmen hau are nabarmenagoa da GDK liburuan eta hemengo itzulpen-zatietan; GPK askoz ere txukunagoa da. Denborarekin estiloa jatoritu, herrikoia egiten du, noski. Honela, bigarren liburua lehena baino askoz ere irakurterrezagoa eta euskararen aldetik zuzenagoa dugu.

Esaldi jatorrak:

Akats guztion artean, baditu Iztuetak, eta ez gutxi, hitz, esamolde, esaldi eder askoak ere, noski; herri-hizkera jator-jatorrekoak, bere idazkera aberasten, goxatzen, bixitzen eta eredugarri bilakatzen dutenak. Edozeinek azkar aguro igar dezake Iztuetak ederki ezagutzen eta menderatzen duela euskara, bere garaiko nekazari, artzain, bertsolari, herritar peto-petoak bezain ongi. Bere liburuak, goitik beheraino, esakera, 'ateraldi^a, bertso txo 'herrikoiez^a hornituak daude. Hona adibide gutxi batzu: 'ÒÒa bete lecu^a, 'Luce-laburrean, zabal-medarrean eta lodi-mean^a, 'Eraille gaiztÛetan dago azaro charra^a, 'Euscaldun ondraduei achÌ achica, orpoz-orpoz cerraikioten izurri gaiztoa nondic Òora ta Òola cebillen^a, 'Bost onelaco esanic Joan ciÒan emendi^a, 'I baldin baiz ni banauc^a, 'Plaza aguiricoan^a, 'Erbesteco nagusiren uztarripetan bein ere egon ez guerenac. Ez eta egon nai ere^a, 'Beragatic ibilli izan dirade munduan ezagutu dir'n guizonen jaquintsu-enac, beren buru cenzutsuac puscatceco zorian, jo ezac andic, eta jo ezac emendic, arquituco ote dutelaco bidÈ chior bat bederic gain artara igotceco^a, 'Equiten citzaiozcan bein batari, g,ero besteari, au zatitu, ura ceatu, oni quendu, ari erransi, asmatu alcitzaten arabaqueta guciac eguiÒaz, eta azquenean guelditcen ciraden ez nondic sartu ciran, ez Òola cebiitzan, eta ez Òora irten etcequiela^a, 'Gueren echapean oso ta bici eder ta galant^a, 'Zabartas ia da, bada, chit, ...^a, 'Iturri guezagozo osasunguilleac^a, 'Egon bearco dute beti barau gorrian, gosea iitceco ogui zuri ederra norc puscatu ez dutelaco^a, 'beraren esker gaiztoan eta lotsa gorrian^a, 'Au esatearequin batean asico da, zaldiÒo eci-gabearen guisa aztalca ta puzca, cilipurdica eta izul-amilca: batari ostico, besteari aldajoca; eta ez-da gueldituco, barautsa ta picha purrustaca dariola, alie eta chit arras aunatu darin arteraÒo^a ('Dantzari^a txoriburu puztuen deskribizioa).

Eta zenbat eta zenbat konparaketa umoretsu, hitz-joko polit, bertsotxo, esaera zahar ... (GPK, adibidez, bere bertsotxoez josia dago haseratik bukaeraraino. Hamgarria, benetan, zein erraz 'saltatzen' duen hitz-lauzko kontaketatik hitz-neurtuetara!).

Atal honekin bukatzeko, Iztuetaren i, c. zkeraz hitz pare bat:

Iztuetaren estiloa batzutan oso erretorikoa da: Bere liburuen 'Eskaintza' eta 'Sarrera' an askotan azaitzen d, -a 'nere erritar maiteac' eta honelako errespetuzko sarrera-esaldiak.

Bestalde, estilo oso puztua du, puztuegia, korapilatua, 'barroko' edo 'gongorista' samarra; gehiegizko izenlagun eta adjektibuz borobildutako sintagmak etab.: 'AnciÒa-anciÒacoen ta are lembicicoen...' ^a, 'Badaquigu jatorriz gueradena EspaÒa uts-utsac, anciÒacoen eta are lembicicoen etorquiac eta ondocoac; beragatic nasteric gabeco garbienac, piÒenac, leyalenac eta leÒargui edo nobleenac' ^a, 'Gure Èuscara cenzu aundico cintzoac' ^a, 'Gure Èuscara maitagarri gozoa bere lenagocojanci-eder-galant-aberatsaquin chuquinqiro apainduric' ^a, 'Gauza aundi asco, chit balioso, goi, me diradenac' ^a, 'Chitezco gai ain maitagarriac' ^a, 'Donostiac plaza-berri-eder-bitorean' ^a, 'Icen egoqui beren berenquiac' ^a, 'Chori buru puztu ascoc' ^a, 'Pozquida ugari chit gozo au' ^a.
... ..

Lairamendiren Hiztegiko hitz asko, euskalki ezberdinetako hitzak eta hizkuntz formak, estilo erretorikoa, puztua, korapilatua, euskal joskera traketsa eta erdal joskerarako joera handia; baina, aldi berean, esamolde herrikoi eta jator-jatorretan aberatsa, ioria: Hauxe izango litzateke, labur-labur esateko, Iztuetaren liburuetakoa idazkera.

1. MICHELENA, Luis (1988), 'Historia de la Literatura Vasca' ^a. Erein, Donostia/Zarautz, 119 or. TORREALDAY, JUAN MARI (1977), 'Euskal Idazleak Gaur. Historia Social de la Lengua y Literatura Vascas' ^a. Jakin, 239-240 or. Ikus, halaber, zeharkako aipamena, MITXELENA, KOLDO (1988), 'Euskal Idazlan Guztiak' ^a. Euskal Editoreen Elkarte, Erein, Donostia/Zarautz. Klasikoak 21. 219 or.

2. MICHELENA, L. (1988), aip. ob., 119 or. TORREALDAY, J.M. (1977), aip. ob., 239-240 or.

3. TORREALDAY, J.M. (1977), aip. ob., 192 or.

4. MITXELENA, KOLDO (1988), 'Euskal Idazlan Guztiak VII. Hizkumzalaritza II' ^a. Euskal Editoreen Elkarte, Erein, Donostia/Zarautz. Klasikoak 27. 33-34, 55 or. SARASOLA, IB'N (1984), 'Hauta-Lanerako Euskal Hiztegia' ^a I. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia; (Mitxelenaren Sarrera); 15-16 or.

5. MITXELENA, KOLDO (1988), 'Euskal Idazlan Guztiak IV. Literaturaren Inguruan' ^a. Euskal Editoreen Elkarte, Elkar, Donostia. Klasikoak 24. 64 or. MITXELENA, K. (1988), 'Euskal Idazlan Guztiak VII' ^a. Euskal Editoreen Elkarte, Labayru. Klasikoak 28. 165 or. SARASOLA, I. (1984), aip. ob., 18 or. IZTUETA, JUAN INAZIO (1990), 'Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira edo historia' ^a. Euskal Editoreen Elkarte, Mensajero, Oartzun. Klasikoak 37. (Edizioaren Prestatzailea: Ezeizabarrena, M.a JosÈ); 28 or.

6. VILLASANTE, FR. EUIS (1979), 'Historia de la Literatura Vasca' ^a. Aranzazu, 279-282 zka.

7. SARASOLA, IB'N (1976), 'Historia Social de la Literatura Vasca' ^a. Akal, Madrid, 132 or. Ikus, halaber, aipamena, IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 31 or.

8. IRIGARAY, A. (1965), 'Esbozo crítico con textos de literatura Èuscara profana' ^a. Separata de la Revista Príncipe de V " eta 99, Diputación Foral de Navarra, Pamplona, 21-22 or.

9. IMAZ, JOS... MANUEL (1945), 'El centenario de un dantzari' ^a. BAP I, 4. San Sebastián, 407-414 or.

10. ZABALA, ENRIKE (1981), 'Euskal Literatura, Alfabetatzeko' ^a. Pax, Lazkao, 127-128 or.

11. GARMENDIA, JOS... (1968), 'Obras Inéditas de Iztueta^a. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 132-156 or. (Unzeta, Gereka, L'Écluse, D'Abbadieren gutunak), besterik beste. D'Abbadiek esaten dio: 'Su estilo guipuscoano me gusta mucho, me parece m's legítimo bascongado que el de las pocas obras que se han salido a luz en el Labourt^a. Ikus, halaber, IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 16-19 or. Baita Iztuetaren beraren liburutako 'Ontzate edo Aprobacioac^a.
12. VILLASAMTT-, L. (1979), aip. ob., 266-271, 282 zka. ETXAIDE, JoN(1990). 'Hamasei Seme Euskalerriko^a. Erein, Itxaropena, Zarautz, 311 or. ZABALA, JUAN MATEO (1986), 'F'bulas en dialecto vizcaino^a. Euskal Editoreen Elkarte, Labayru, Bilbo. Klasikoak 2. 21-22 or.
13. GARMENDIA, JOS... (1974), 'Noticias sobre Iztueta en los Registros de las Juntas Generales de Guip'zcoa^a. BAP XXX, 3 eta 4. San Sebast'i-n, (467-470 or.), 469-470 or.
14. VILLASANTE, L. (1979), aip. ob., 291-298 zka.
15. Ruiz DE LARRINAGA, JUAN (1954), 'Cartas del P. Uriarte al Pr'ncipe Bonaparte. Con notas bio-bibliogr'ficas^a. BAP X. San Sebast'i-n, (231-302 or.).
16. Ruiz DE LARR'NAGA, JUAN (1954), aip. art., 247-248, 251 or. VILLASANTE, L. (1979), aip. ob., 282 zka. IZTUET..., 'I. (1990), aip. ob., 28 or.
17. IRIGARAY, A. (1949), 'Glosas a un nuevo Cancionero Vasco^a. BAP V, 4. San Sebast'i-n, (451-457 or.), 451 or. eta IRIGARAY, A. (1958), 'Yon Etxaide, Amasei Seme Euskalerr'i'ko^a. BAP XIV, 2. San Sebast'i-n, (278-281 or.).
18. GOROSABEL, PABLO DE (1967), 'Noticia de las Cosas Memorables de Guip'zcoa ...^a IV. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao, 634 or. eta SUQU'OA, JOS... MAR'OA (1975), 'Monograf'a Hist'rica de Zaldivia^a. Caja de Ahorros Municipal de San Sebastian, 164-165 or.
19. MANTEROI-A, JOS... (1981), 'Cancionero Vasco^a I, 1. Sendoa, 35-39 or.
20. ARANA, JOS... (1882), 'Poes'la Literaria Euskara^a. Euskal-Erria, VII. (15-22 or.), 21 or.
21. GOROSABEL, P. (1967), aip. ob., III, (Carmelo Echegarayren Apendizea), 235-236 or. ECHEGARAY, CARMELO (1901), 'De mi Pa's: Miscel'nea hist'rica y literaria ...^a. ('Iztueta^a artikulua), F. Jomet, San Sebast'i-n. 1-10 or. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 28 or.
22. AZKUE, R.M. (1916-1919). 'Los Bascos en la Naci'Un Argentina^a. Jos'È R. de U'arte, Buenos Aires, (99-104 or.).
23. ORMAETXEA, NIKOLAS (1930), 'Iztuetaren euskera ...^a. 'Euskal Esnalea^a aldizkaria, 316, (61-65 or.).
24. Azpiatal hau lantzeko, besterik beste, hiru autoreotan oinarritu gara: ETXAIDE, J. (1990), aip. ob., 226-231 or. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 28-33 or. eta ORMAETXEA, N. (1930), aip. art., 61-65 or.
25. Aztertu, besterik beste, IZTUETA, J.I., GDK, 308-321 or. (Jovellanosen obrako testu-zati batzuren Iztuetaren itzulpena), edota 'Karta Mogeli^a (honetaz, ikus gure la'aren III. 4 kapituluaz aztertzen duguna: LAKARRA, JOSEBA A./RGELL, BLANKA (1988), 'Plaiito Baswngadorez eztabaida: testu-bilduma^a. ASJU XXII-2. Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, (479-529 or.), 520-529 or. Iztuetaren euskarazko karta arras ulertezina litzateke alboan Iturriagaren erdarazko bertsioa ez balerama).
26. MICHELENA, L. (1988), aip. ob., 119 or. TORREALDAY, J.M. (1977), aip. ob., 239-240 or. VILLASANTE, L. (1979), aip. ob., 279-282 zka. ZABALA, E. (1981), aip. ob., '27-P8 or.. besterik beste.
27. IZTUETA, J.I., GDK, 50 or. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 27, 28 or. ORMAETXEA, N. (1930), aip. art., 61-65 or.
28. GARMENDIA, J. (1968), aip. . : :r
29. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 31-32 or.
30. ETXAIDE, J. (1990), aip. ob., 226-229 or.
31. ORMAETXEA, N. (1930), aip. art., 61-65 or. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 28 or.
32. ORMAETXEA, N. (1930), aip. art., 61-65 or.

33. IZTUETA, J.I., GPK, 511-519 or.

34. IZTUETA, J.I., GPK, 40-48, 124-125, 133-135, 137, 155, 160, 167-168. : 97-200, 204-207, 221-224, 232-236 or., etab., etab.

35. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 16 or. MICHELENA, Luis (1987), 'Orotariko Euskal Hiztegia'^a I. Euskaitzaindia, DescleÈe de Brouwer/Mensajero, Bilbao, XXXII or.

36. MITXELENA, K. (1988), aip. ob., Klasikoak 21. 219-221 or.